

Морозов О. С.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ
СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛІЗМУ
ТА ГЛОБАЛІЗМУ У СУЧАСНИХ
ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ**

Стаття присвячена аналізу співвідношення процесів глобалізації та націоналізму в сучасних політичних процесах. Автор зосереджує увагу на виникненні суперечностей між цими тенденціями в сучасних процесах.

Ключові слова: глобалізм, націоналізм, теорія, методологія дослідження, феномен, процес.

Постановка проблеми: Питання співвідношення глобалізму і націоналізму як явищ, і як систем поглядів на природу світових процесів і їх майбутнє - має ключове значення у світогляді сучасного дослідника. Тема є актуальною з огляду на ряд наступних чинників: релевантності до сучасних світових політичних процесів; відсутності консенсусу з приводу побудови підходів і методології до вивчення співвідношення глобалізму і націоналізму в сучасних політичних процесах.

Аналіз актуальних досліджень. Темі глобалізму і націоналізму присвячено велику кількість напрацювань. Серед авторів безліч відомих дослідників: Ф. Фукуяма, З. Бауман, Е. Гідденс, І. Валлерстайн, Г. Моргентау та ін. Але, на даному етапі у вивченні питання співвідношення глобалізму і націоналізму і досі немає консенсусу.

Метою статті є визначення теоретико-методологічних проблем дослідження співвідношення глобалізму і націоналізму у сучасних політичних процесах.

Виклад матеріалу. Питання взаємодії глобалізму і націоналізму існує поза межами виключно економічної, соціальної, культурної, політичної або ж релігійної сфер - це питання взаємодії двох

комплексних явищ в еволюції суспільства. Жодна сфера діяльності не охоплює дані явища повністю, а тому і жодна наукова дисципліна не має монополії на їх трактування.

Так, в трактуванні даних понять, націоналізм можна визначати, як:

- ідеологію і політичну практику, в основі якої лежить бачення нації як найвищої цінності та форми об'єднання людей, підпорядкування всіх інших сфер інтересам нації [16, с. 42];

- модель поведінки, виражену в прагненні певної спільноти до національної незалежності і процес створення національної держави [9, с. 146];

- доктрину, систему теоретичних поглядів на світові процеси, засновану на уявленні, що основу державності, господарських і культурних систем складають цілісні спільноти під назвою нації, які є оптимальними для життя суспільства;

- почуття і свідомість приналежності до нації [16, с. 65]

Як і поняття націоналізму, термін глобалізм лежить в декількох площинах. Найбільш часто дослідники визначають його як:

- природний процес підвищення взаємозв'язку у світі (часто підміняє термін глобалізація) [12, с.58]

- доктрину, сукупність поглядів на процес глобалізації світу, як на неминучий процес на сучасній стадії розвитку суспільства (з його позитивною або негативною оцінкою в залежності від автора);

- неприродний процес нав'язування цінностей, практика втручання одних міжнародних акторів у внутрішні і зовнішні справи інших [10, с. 29].

Дослідник, опрацьовуючи проблему співвідношення націоналізму та глобалізму стикається із існуванням поляризованої плюральності підходів до вивчення цих явищ як самостійних, так і пов'язаних між собою.

Так, наприклад, глобалізм і націоналізм можуть розглядатися як явища, притаманні сучасному етапу суспільного розвитку (Р. Робертсон) або ж як явища, які мають давні історично відмінні відносини

(Б. Баді).

Щодо природи проблеми співвідношення націоналізму та глобалізму, то теж існують різні підходи. Одні автори вбачають причину проблем співвідношення націоналізму та глобалізму в економіці (І. Валлерстайн), інші – в культурі (Ф. Фукуяма).

Також дослідження відрізняються не тільки відмінністю підходів до вивчення явищ, а й ставленням до них.

Слід зазначити, що досліджувати можна самі явища глобалізму і націоналізму, які мають конкретні прояви, риси, характеристики; можна досліджувати процеси розвитку глобалізму та націоналізму, а можна досліджувати ідеологічні основи розвитку глобалізму чи націоналізму. Ці напрями будуть суттєво відрізнятися між собою.

При цьому, виявляється, що якщо досліджувані ідеологічні основи цих процесів мають виключно антагоністичний, взаємовиключний характер, то самі явища існують в одній часово-просторовій реальності.

Крім того, більшість аргументів щодо протистояння ідеологій лежать у сфері, що практично не може бути перевіреною. Це не відноситься до співвідношення глобалізму і націоналізму, які можна досліджувати, і окремі закономірності яких, можна простежити на практиці.

Отже, на шляху отримання об'єктивних висновків є ряд перешкод. Якщо у теоретичному полі, питання співвідношення глобалізму і націоналізму розглядається як питання співвідношення двох комплексних явищ, то в емпіричному полі – аргументація сторін зводиться до політичних і культурних аспектів. Наприклад, співвідношення глобалізму і націоналізму у практичному полі зазвичай розглядається в контексті проблеми «цінності і збереження суверенітету» або в контексті проблеми делегування суверенітету, ділення суверенітету (унітарна чи сепаратна концепції суверенітету).

Ще однією теоретико-методологічною проблемою дослідження

співвідношення глобалізму та націоналізму постає питання визначення хронології виникнення цих *явищ* і, одночасно, питання визначення хронології динаміки цих *процесів*. Так, вивчення процесу глобалізації постає більш раннім об'єктом досліджень, ніж вивчення процесу націоналізму. Але вивчення явища націоналізму постало раніше ніж вивчення явища глобалізму. Проблема співвідношення цих явищ постає проблемою сучасності.

Дослідження, що стосуються питання співвідношення глобалізму і націоналізму можна розділити на кілька великих груп:

- Дослідження, де головним об'єктом є процес глобалізації - ті, в яких дослідники визначають глобалізм фазою розвитку людства. У даних дослідженнях майбутнє світу уявляється як майбутнє світу без кордонів, яке «наступає». Серед дослідників в даній групі можна назвати З. Баумана, Ф. Фукуяму, К. Поппера, І. Валлерстайна, У. Бека і ін.

Незважаючи на наявність згоди про неминучість і природність цього процесу, дослідження цієї групи можна поділити ще по ряду ознак. Так, наприклад, ці дослідження можна розділити і по відношенню дослідника до самого процесу. Є дослідження, в яких глобалізм розглядається як позитивне явище (Ф. Фукуяма) [19, с. 24]), є ті, в яких глобалізм розглядається як явище негативне (Дж. Стігліц) [17, с. 18].

У зв'язку з тим, що різні дослідники бачать в основі глобалізму і націоналізму різні причини, то дослідження можна поділити і по чинниках цих процесів. Так, основою розвитку глобалізму і націоналізму можуть розумітися: економічні, культурні, ідеологічні, психологічні та інші фактори.

- До другої групи належать дослідження, що підкреслюють неоднозначний характер глобалізму і націоналізму. У даних дослідженнях, розглядаються тенденції світових процесів, що ведуть до співіснування глобалізму і націоналізму в світо-системі. Дослідники у межах цієї групи розглядають майбутнє

світу як світу, де глобалізм і націоналізм взаємопов'язано розвиваються. Іноді, замість націоналізму, може розглядатися інша форма ізоляціонізму, як наприклад регіоналізм. У такому контексті, регіоналізм не протиставляється націоналізму, а розглядається як його різновид, потенційний націоналізм. Дослідження можна розділити на ті, в яких націоналізм і глобалізм співіснують в боротьбі один з одним, і ті, в яких глобалізм формується на основі безлічі частково ізольованих спільнот (Барбер Б., Робертсон Р.).

- До третьої групи досліджень відносяться ті дослідження, в яких виявляється домінування націоналізму в співвідношенні глобалізму і націоналізму. У цих дослідженнях заперечується майбутнє глобалізованого світу. Дослідники цієї групи наполягають на тому, що людство буде існувати в рамках частково ізольованих національних громад. Продовжиться процес переділу вже існуючих кордонів, а не їх стирання. До них відносяться Е. Сміт, Х. Моргентау.

Дослідження можливо розділити по відношенню до природи глобалізму. В одних дослідженнях глобалізм, як і націоналізм розглядається як природне явище [18, с.229]. В інших, глобалізм зображується штучним явищем, процесом нав'язування цінностей, втручанням у внутрішні справи держави іншими акторами [12, с. 29]. Історичний прогрес в рамках досліджень розглядається через призму місцевих зусиль різних спільнот.

Існує можливість поділу досліджень на три групи: глобалістичні, альтерглобалістичні і антиглобалістичні. Глобалістичні і альтерглобалістичні дослідження можуть бути віднесені до першої та другої групи вищезгаданої класифікації. Антиглобалістичні можна віднести до третьої групи, однак позиції антиглобалістів не завжди збігаються з позиціями апологетів націоналізму.

Висновки. Аналіз, проведений автором в роботі, дає підстави зробити висновок про те, що співвідношення глобалізму і націоналізму в сучасних політичних процесах є актуальним і

дискусійним питанням. За своєю специфікою це комплексне питання, і має багато протиріч. На думку автора, саме внаслідок цього, у вченій спільноті немає консенсусу як з приводу використання окремих термінів, так і з приводу основних екзистенційних складових глобалізму і націоналізму. Головними протиріччями на думку автора, є:

- антагонізм окремих аспектів глобалізму і націоналізму між собою;
- антагонізм окремих аспектів глобалізму і націоналізму всередині цих явищ та процесів, що їх формують.

Список використаної літератури:

1. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / Пер. с англ. – М.: Весь Мир, 2004. – 188 с.;
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.;
3. Барбер Б. Якби мери правили світом / Пер. з англ. – Нью Йорк, 2013.
4. Бек У. Что такое глобализация? / Пер. с нем. – М.: Прогресс. – 2001. – 304 с.
5. Баді Б. Від суверенітету держави до його життєздатності // Світова політика і міжнародні відносини в 1990-і роки: погляди американських і французьких дослідників / Пер. з англ. і фр. 2001.
6. Валлерстайн І. Аналіз світових систем і ситуація в сучасному світі / Пер з англ. – СПб. Університетська книга, 2001.
7. Валлерстайн І. Кінець знайомого світу: Соціологія ХХІ століття / Пер. з англ – М.: Логос, 2003.
8. Гідденс Е. Вислизаючий світ: як глобалізація змінює наше життя / Пер. з англ. - М.: Видавництво «Всесвіт». – 120 с
9. Конт-Спонвіль А. Філософські словник / Пер. з фр. – М. 2012, – С. 340-341.
10. Мартін Г.П., Шуман Х. Західна глобалізація: атака на процвітання і демократію – М.: Альпина, 2001. — 335 с.
11. Моргентау Х. Політика між націями / Пер з англ. – Москва 2004.
12. Перський В. Глобалізація і держава / Монографія – М.: Изд-во «Палеотип», 2004.
13. Райзберг Б. Сучасний соціо-економічний словник – М. 2012.
14. Робертсон Р. Глокалізація: простір-і

- гомогенність гетерогенність / Пер. з англ – К.: Ніка-Центр, 2008.
15. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху –/ Київ, 2006.
16. Сміт.Е. Націоналізм. Теорія, ідеологія, історія – Київ, 2004. – 170 с.
17. Стігліц Дж. Глобалізація: тривожні тенденції / Пер. з англ. – М.: Національний суспільно-науковий фонд Т. 3., 2005.;
18. Стігліц Дж. У тіні глобалізації., 2005.;
19. Фукуяма Ф. Кінець історії і остання людина – М.: АСТ, 2007.;
20. Фукуяма Ф. Довіра – М.: АСТ, 2004.

Morozov O. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa National University named after I.I. Mechnikov
Theoretical and methodological problems of studying the relation between nationalism and globalization in modern political processes

The analysis carried out by the author in the paper gives grounds to conclude that the relation between globalism and nationalism in contemporary political processes is an actual and controversial issue. According to its specifics, it is a complex issue, and has many contradictions. According to the author, it is precisely because of this that there is no consensus in the learned community as to the use of particular terms, or about the main existential components of globalism and nationalism.

The main contradictions in the author's opinion are:

- the antagonism of certain aspects of globalism and nationalism among themselves;*
- the antagonism of certain aspects of globalism and nationalism within these very phenomena and processes forming them.*

Key words: *globalism, nationalism, theory, research methodology, phenomenon, process.*

*Рекомендовано до друку –
д. політ. н., професором Міловою М. І.*

Стаття надійшла в редакцію 15.02.2018.